

Avrupa Sosyal Şartı ve Türkiye'nin Çekinceleri

6 Ekim 2004 tarihinde 59. Hükümet tarafından imzalanan **Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı**, Hükümet tarafından onaylanmak üzere 7 Şubat 2005 tarihinde TBMM Başkanlığı'na gönderildi. Sosyal haklar konusunda en kapsamlı uluslararası sözleşme olan **Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı**, grevli toplu sözleşmeli sendikal haklar yanında 31 başlık altında çağdaş sosyal hakların hemen hemen tümüne yer vermektedir.

Bilindiği gibi Anayasa'nın 90. maddesinde yapılan değişiklik ile onaylanmış uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile ulusal yasaların çelişmesi durumunda uluslararası insan hakları sözleşmelerinin geçerli olması kabul edildi. Avrupa Konseyi'nin insan hakları sözleşmelerinden bir olan sosyal şartın onayı birçok açıdan büyük önem taşıyor. Çünkü ASS doğrudan iç hukuk kuralı olarak uygulanacak bir belge. Ancak Hükümetin temel sendikal haklara çekince koyması nedeniyle Sosyal Şart daha baştan ölü doğmaktadır.

Bir Avrupa Konseyi sözleşmesi olan Avrupa Sosyal Şartı (ASS), AB antlaşmalarında ve AB Anayasasında yer verilerek AB hukukunun bir parçası haline getirilmiştir. AB, Türkiye'den sendikal çekinceleri kaldırarak ASS'yi onaylamasını istemektedir. Bu nedenle, ASS'nin çekincesiz onaylanması AB uyum sürecinin de bir gereğidir.

ASS, Türkiye'nin yarım yüzyılı aşkın bir süredir üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin bir sözleşmesi. Bu nedenle ASS'den önce Avrupa Konseyi'nin insan hakları konusundaki çalışmalarına kısaca değinmekte yarar var.

Avrupa Konseyi ve Sosyal Haklar

1949 yılında on Avrupa ülkesi tarafından (Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç) hükümetler arası bir örgüt olarak kurulan Avrupa Konseyi'nin başta gelen hedefi "insan haklarını, parlamenter demokrasiyi ve hukuk devletini savunmak" olarak saptanmıştır¹. Konsey üye ülkelerin sosyal ve hukuksal uygulamalarını ortaklaştırmak için Avrupa ölçekli anlaşmalar geliştirir.

Avrupa Konseyi'ne üye devletler, özgürlük, insan onuru ve bireylerin refahının hükümet faaliyetleri için kesin ilkeler olarak benimsemekle yükümlüdürler. Avrupa Birliği'nden² çok daha geniş bir coğrafyayı kapsayan Avrupa Konseyi'nin Atlantik'ten Urallara 46 üyesi bulunmaktadır. Türkiye 1949 yılından bu yana Avrupa Konseyi'nin üyesidir.

1997 yapılan Avrupa Konseyi Strasbourg zirvesinde, Konseyin demokrasi ve insan hakları, sosyal uyum, yurttaşların güvenliği, demokratik değerler ve kültürel çeşitlilik alanlarında çalışmalarını yoğunlaştırması kabul edildi.

160'tan fazla uluslararası anlaşma ve sözleşmesi olan Avrupa Konseyi'nin insan hakları alanındaki sözleşmeleri özel bir öneme sahiptir. İnsan hakları konusunda çok sayıda sözleşmesi ve protokolü bulunan Avrupa Konseyi'nin en önemli sözleşmesi, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'dir (İHAS, 1950). İHAS, birinci kuşak insan hakları olarak kabul edilen sivil ve siyasi hakları güvence altına almaktadır. 11. maddesi "sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkını" güvence altına almakla birlikte, İHAS bir sosyal haklar kataloğu içermemektedir.

ASS, temelde sivil ve siyasal haklara yer veren İHAS'ın ekonomik ve sosyal alandaki karşılığını oluşturmaktadır³. 1961 yılında Torino'da imzalanan ASS, 1965 yılında yürürlüğe girmiştir. ASS, sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev ile çalışma hakkı dahil 19 sosyal hakkı güvence altına almıştır. 1988'de imzalanan bir protokol ile ASS'ye dört yeni hak eklenmiştir: cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi, bilgi alma ve danışılma hakkı, çalışma koşullarının ve iş ortamının iyileştirilmesine katılma hakkı ve yaşlıların korunma hakkı. 1990'lı yıllarda ise ASS'nin güncellenmesi tartışması başlamış ve 1996 yılında imzaya açılan Gözden Geçirilmiş ASS 1999'da yürürlüğe girmiştir. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, 30 yıllık uygulama sonucunda 1961 Sosyal Şartı'nın eksikliklerini gideren ve

sosyal hakları oldukça kapsamlı bir biçimde güvence altına alan bir belgedir. Halen her iki Sosyal Şart da yürürlüktedir.

ASS, bir ilkeler bildirgesi değil uluslararası sözleşme niteliği taşıyan ve bu nedenle onaylayan ülkeler açısından bağlayıcı bir belgedir. Diğer bir ifadeyle Sosyal Şart program nitelikli bir metin değil uyulması zorunlu bir kurallar bütünüdür⁴.

Avrupa Konseyi'nin Avrupa Sosyal Şartı ve bir AB belgesi olan ve *Avrupa Topluluğu Sosyal Şartı* olarak da bilinen *İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı* farklı kurumlara ait farklı nitelikte belgelerdir. 1989 yılında 11

Avrupa Topluluğu ülkesi tarafından kabul edilen (İngiltere Topluluk Şartını onaylamamıştı) Topluluk Sosyal Şartı, 12 temel sosyal hakkı güvence altına alan bir AB belgesidir. Topluluk Sosyal Şartı'nın hukuksal durumu uzun yıllar boyunca tartışma konusu olmuştur. 1997 yılında Roma Antlaşmasını değiştiren Amsterdam Antlaşması'nın 136. maddesi ile Topluluk Sosyal Şartı'na atıf yapılmış ve böylece Topluluk Sosyal Şartı'nın hukuki durumu açıklığa kavuşmuştur.

Sosyal Şartlar Hangi Hakları Güvence Altına Alıyor?

1961 tarihli ASS'de 19 sosyal hak güvence altına alınmıştır. Şar-

tın 5. maddesi örgütlenme/sendikalaşma hakkını, 6. maddesi ise grevi de içerecek şekilde toplu pazarlık hakkını güvence altına almıştır. 1988 protokolü ile 4 yeni hak Şart'a eklenmiştir. 1996 tarihli Gözden Geçirilmiş Sosyal Şart ile toplam 31 sosyal hak güvence altına alınmıştır. Gözden Geçirilmiş Sosyal Şart yeni haklar getirmekle kalmamış 1961 tarihli ASS'de yer alan hakların içeriğini de geliştirmiştir.

Gözden Geçirilmiş ASS; kadın ve erkeklerin istihdamda eşit işlem görmesi ve ayrımcılık yasağı, bilgilendirme ve danışılma hakkı, yönetime katılma hakkı, yaşlıların korunma hakkı, geçersiz nedenle işten çıkarmaya karşı korunma hakkı,

Tablo 1: Sosyal Şartlar ve Haklar

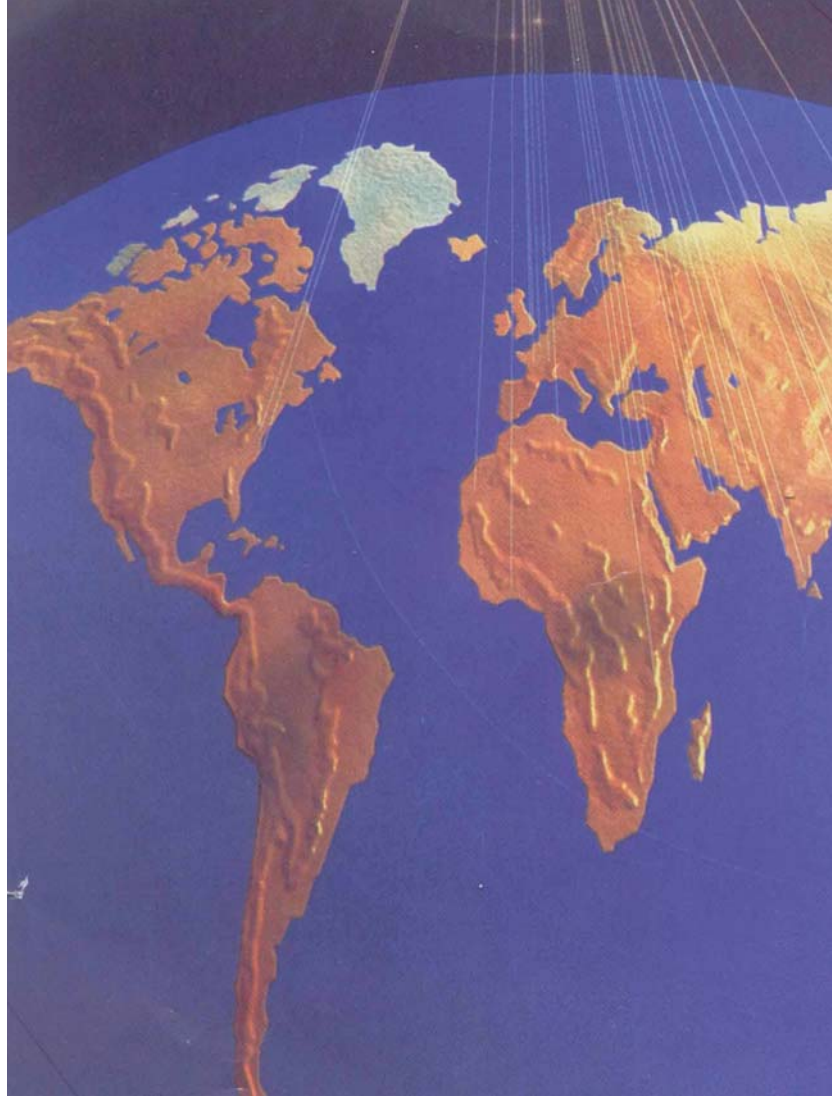
Madde	Konu	ASŞ 1961	Gözden Geçirilmiş ASŞ 1996
1	Çalışma Hakkı	+	+
2	Adil Çalışma Koşulları Hakkı	+	+
3	Güvenli ve Sağlıklı Çalışma Koşulları Hakkı	+	+
4	Adil Ücret Hakkı (Kendisi ve Ailesi İçin)	+	+
5	Örgütlenme(Sendikalaşma) Hakkı	+	+
6	Toplu pazarlık hakkı (Grev dahil)	+	+
7	Çocuklar ve Gençlerin Korunması Hakkı	+	+
8	Çalışan Kadınların Analığının Korunması Hakkı	+	+
9	Mesleğe Yöneltilme Hakkı	+	+
10	Mesleki Eğitim Hakkı	+	+
11	Sağlığın Korunması Hakkı	+	+
12	Sosyal Güvenlik Hakkı	+	+
13	Sosyal ve Tıbbi Yardım Hakkı	+	+
14	Sosyal Refah Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı	+	+
15	Özürülerin Toplumsal Yaşamda Bağımsız Olma ve Sosyal Bütünleşme ve katılma hakkı	+	+
16	Ailenin sosyal, yasal ve ekonomik olarak korunma hakkı	+	+
17	Çocukların ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı	+	+
18	Diğer Akit Tarafların Ülkelerinde Gelir Getirici Bir İşte Çalışma Hakkı	+	+
19	Çalışan Göçmenlerin ve ailelerinin korunma ve yardım hakkı	+	+
20	İstihdam ve meslek konularında fırsat eşitliği ve eşit işlem hakkı (cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaması)	-	+
21	Bilgilendirilme e danışılma hakkı	-	+
22	Çalışma koşullarının ve çalışma ortamının düzenlenmesine katılma hakkı	-	+
23	Yaşlıların Sosyal Korunma Hakkı	-	+
24	İş sözleşmesinin sona erdirildiği durumlarda korunma hakkı (iş güvencesi)	-	+
25	İşverenlerinin iflası halinde çalışanların haklarının korunması hakkı	-	+
26	Onurlu çalışma hakkı (cinsel taciz ile diğer olumsuz ve kınanacak eylemler)	-	+
27	Ailevi sorumlulukları olan çalışanların fırsat eşitliği ve eşit işlem görme hakkı	-	+
28	Çalışanların temsilcilerinin işletmede korunma ve kolaylıklardan yararlanma hakkı	-	+
29	Çalışanların toplu işten çıkarılma sürecinde bilgilendirilme ve danışılma hakkı	-	+
30	Toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı	-	+
31	Konut hakkı	-	+

işverenin iflası halinde korunma hakkı, işyerinde cinsel taciz ve kötü muameleye karşı korunma hakkı, sendika faaliyet hakkı, toplu işten çıkarılma durumunda bilgilendirilme hakkı, toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı ve konut hakkı gibi yeni kuşak sosyal hakları da içeren çağdaş bir sosyal belgedir.

Sosyal Şart iki noktada ILO Sözleşmelerine göre ileri düzenlemeler içermektedir. Birincisi tartışmaya yer vermeyecek şekilde memurlara ve memur statüsünde çalışanlara sendika hakkı tanımıştır. İkinci önemli nokta grev hakkına açıkça, ismini belirterek yer veren bir uluslararası sözleşme olmasıdır⁵.

Her iki şartta da yer alan sendikalaşma hakkı (madde 5) ve toplu pazarlık-grev dahil- (madde 6) özel bir önem taşımaktadır. 5. madde sendikaların faaliyetlerini tam bir serbestlik içinde yürütmelerini ve kamu makamlarının müdahale etmemesini öngörmektedir. Bu nedenle sendikaların iç işleri hakkında ayrıntılı düzenlemeler içeren yasal düzenlemeler, sendikaların iç işlerine ciddi bir karışma riski içerdiği için kabul edilemez bulunmaktadır. Bu çerçevede 2821 sayılı Sendikalar Yasasındaki sınırlamalar ve ayrıntılı düzenlemeler Avrupa Sosyal Şartı'na aykırıdır. Madde nin güvenceye aldığı sendikal faaliyetler, toplu iş sözleşmeleri görüşmelerini, işyerine giriş ve toplantı yapma hakkı ile sendika karşıtı ayırıcı uygulamalardan korunma hakkını da içermektedir⁶.

Kuşkusuz sendikalaşma hakkı kamu görevlilerini de kapsamaktadır. ASŞ, sendikalaşma hakkını çalışanlar arasında gördükleri iş ve hizmetler açısından bir ayırım yap-

maksızın güvenceye almıştır. Bu çerçevede 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Yasasında yer alan ve kamu görevlilerinin önemli bir bölümünün sendikalaşmasını yasaklayan hükümler ASŞ'ye aykırıdır. ASŞ'nin ILO sözleşmelerinden farklı bir düzenlemesi polislerin sendikalaşması konusundadır. Polis için getirilecek kesin bir sendikalaşma yasağı ASŞ'ye aykırıdır⁷. ASŞ silahlı kuvvetler mensupları dışında kalan tüm çalışanların sendikalaşmasına olanak tanınmasını gerektiren hükümler içermektedir. Sosyal şart polisin sendika hakkını ilke olarak tanımış ancak, bu hak-

tan yararlanma ölçüsünün ne olacağını ulusal makamlara bırakmıştır. 5. madde devlet memurlarının örgütlenme hakları üzerinde özel sınırlamalar getirilmesini yasaklamaktadır⁸.

Aşağıda ASŞ'nin sendika, toplu pazarlık ve grev hakkıyla ilgili 5 ve 6. maddeleri yer almaktadır⁹.

Madde 5- Örgütlenme hakkı

Akit Taraflar, çalışanların ve işverenlerin ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak, için yerel, ulusal ve uluslararası örgütler kurma ve, bu örgütlere üye olma özgürlüğünü sağla-

mak veya desteklemek amacıyla ulusal mevzuatın bu özgürlüğü zedelemesini veya zedeleyici biçimde uygulanmasını önlemeyi taahhüt ederler.

Bu maddede öngörülen güvencelerin, güvenlik güçleri bakımından hangi ölçüde uygulanacağı ulusal yasalarla ya da yönetmeliklerle belirlenir. Bu güvencelerin silahlı kuvvetler mensuplarına uygulanmasına ilişkin ilke ile bu kesime hangi düzeyde uygulanacağı, yine ulusal yasalar ya da yönetmeliklerle saptanır.

Madde 6 -Toplu pazarlık hakkı

Akit Taraflar, toplu pazarlık hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1) Çalışanlar ve işverenler arasında ortak görüşmeleri teşvik etmeyi;

2) Gerekli ve uygun olduğu durumlarda; toplu sözleşme yoluyla ücretlerin ve iş koşullarının düzenlenmesi amacıyla işverenlerin ya da işveren örgütlerinin çalışanların örgütleriyle isteğe bağlı görüşmelerini sağlayacak yolları teşvik etmeyi;

3) İş uyuşmazlıklarının çözümlü için uygun uzlaştırma ve isteğe bağlı hakemlik sisteminin kurulmasını ve işletilmesini teşvik etmeyi;

taahhüt ederler ve,

4) Menfaat uyuşmazlığı durumunda çalışanların ve işverenlerin, daha önce yapılan toplu sözleşmelerden doğabilecek yükümlülüklerle bağlı olmak koşuluyla grev hakkı dahil, toplu eylem hakkını tanır¹⁰.

ASS'nin 6. maddesi, 4 paragraf halinde toplu pazarlık ve toplu eylem hakkını düzenlemiştir. 6. maddede yer alan toplu pazarlık hakkı kamu görevlilerini de kapsamaktadır. ASS, uluslararası belgeler içinde grev hakkını tarihsel olarak ilk kez ve açıkça tanıyan bir sözleşmedir. Sosyal Şart, yürürlükteki toplu sözleşmelerden ileri gelebilecek yükümlülükler saklı kalmak kaydıyla tarafların toplu eylem hakkını tanımakta ve grev hakkını açıkça zikretmektedir. ASS, hak uyuşmazlıkları için grev (hak grevi) ve toplu eylem hakkını güvenceye almamıştır¹¹. Ancak grev hakkının yalnızca yeni toplu iş sözleşmesi bağitleme süreciyle sınırlandırılması, toplu sözleşme görüşmeleri dışında ortaya çıkan tüm grevlerin yasa dışı sayılması ASS'ye aykırıdır. Grevin amacının bir toplu sözleşme imzalamak ile sınırlı olması 6. madde ile uyumsuzdur. Ayrıca grev hakkının kullanımının sendikacının yetkili olması koşuluna bağlanması da ASS'ye aykırı olacaktır¹².

6. madde işçilerin yapabileceği eylem tiplerinden sadece birisi olarak grev hakkından söz etmektedir. Grevin sadece sendikalar tarafından başlatılması ve yürütülmesi koşulu da 6. maddenin ihlali anlamına gelmektedir. Çünkü grev hakkı sendikalar yanında, herhangi bir işçi grubunun da kullanabileceği bir hak olarak kabul edilmektedir¹³.

Grev hakkı memurları da içermektedir. Bu nedenle memurların tümünü içerecek bir grev yasağı ASS'ye aykırıdır. Ancak polisler, silahlı kuvvetler mensupları, yargıçlar ve yüksek memurlar için getirilecek grev yasağı ASS'ye aykırı değildir¹⁴. Bu çerçevede 2822 sayılı yasada yer alan grev yasakları ve

grev erteleme gerekçeleri ASS'ye aykırıdır.

Sosyal Şartın Denetim Mekanizması

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin öngördüğü denetim sistemi, (bireysel başvuru ve bu bireysel başvurunun İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından karara bağlanması ve taraf ülke açısından bağlayıcı sonuçlar doğurması) ile karşılaştırıldığında ASS'nin denetim sistemi yetersiz ve zayıftır¹⁵.

ASS'na ilişkin iki denetim sistemi söz konusudur: 1) Üye ülkelerin sundukları raporlara ilişkin denetim, 2) Toplu şikayetlerin incelenmesi yoluyla denetim.

Taraf ülkelerin onaylayıp çekiince koymadıkları haklara ilişkin iki yılda bir verdikleri raporlara dayalı denetim dört organ tarafından yapılır. Bu denetim sistemi oldukça karmaşık ve yavaştır. Bu denetim sisteminin zayıflıklarını gidermek üzere 1995 yılında toplu şikayet sistemini öngören bir protokol kabul edilmiştir. Rapor yoluyla yapılan denetimlerde, hükümetlerin sunmuş oldukları raporlar ulusal sendikal merkezlerle gönderilir. Sendikal örgütler isterlerse raporlara ilişkin gözlemlerini Konsey'e iletirler¹⁶. Raporlar, Bağımsız Uzmanlar Komitesi¹⁷, Hükümet Komitesi, Bakanlar Komitesi ve Parlamento Meclisi'nde ele alınır. Bakanlar Komitesi, diğer üç organın rapor ve görüşüne dayanarak "tavsiye" niteliği taşıyan bir karar verir. Bir üye devlete böyle bir tavsiyenin gönderilmesi, o devletin ASS'yi gerektirdiği gibi uygulamadığı anlamına gelir¹⁸.

1995 tarihli protokolle kabul edilen ve 1998'de yürürlüğe giren toplu şikayete dayalı denetim siste-

mi rapora dayalı denetim sistemin-den daha etkin bir sistemdir. Toplu şikayet hakkı, dört grup örgüte tanınmıştır:

- 1) Uluslararası işçi (çalışan) ve işveren örgütleri,
- 2) Uluslararası hükümet dışı örgütler (NGO'lar),
- 3) Ulusal işçi ve işveren örgütleri,
- 4) Hükümet dışı diğer örgütler.

Toplu şikayetleri Sosyal Haklar Avrupa Komitesi-SHAK (eski Uzmanlar Komitesi) incelemeye yetkilidir. SHAK, yapılan toplu şikayet sonucunda ilgili ülkenin Şart'ın uygulanması konusunda bir eksiğini ve olumsuzluğunu tespit ederse, Bakanlar Komitesi üçte iki çoğunlukla ilgili ülkeye uygulama ya da mevzuatını Şart'a uyumlu hale getirmesi için gerekli adımları atmayı tavsiye eden bir karar alır¹⁹.

ASŞ'in denetim mekanizmasını etkinleştirilmesi ve orta vadede İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi benzeri bir Sosyal Haklar Avrupa Mahkemesi kurulması ve bireysel başvurulara olanak tanınması tartışmaları sürmektedir²⁰.

Ülkeler ve Çekinceler

Avrupa Sosyal Şartı, üye ülkelere belirli maddeleri seçmeli onaylama ya da diğer bir ifadeyle belirli maddelere çekince koyma imkanı tanımaktadır. ASŞ'nin 1, 5, 6, 7,12, 13, 16, 19 ve 20. maddeleri temel maddeler olarak kabul edilmektedir. Şartı onaylayan ülkeler dokuz temel maddeden en az altısını ve bu zorunlu maddeler dahil toplam en az 16 maddenin veya numaralandırılmış fıkralardan 63'ünü kabul etmek zorundadır. Kuşkusuz isteyen ülkeler Sosyal Şart'ın tümü-

nü onaylayabilmektedir. Nitekim Fransa böyle yapmıştır.

İki Avrupa Sosyal Şartını bugüne kadar 36 ülke onaylandı. Hangi ülkeler grevli toplu sözleşmeli sendikal haklara (5 ve 6. madde) çekince koymuştur? Yunanistan hariç diğer AB üyeleri bu maddelere çekince koymamıştır. AB üyesi olmayan Arnavutluk, Azerbaycan, Ermenistan, Moldavya, Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan da grevli toplu sözleşmeli sendikal hakları çekincesiz onaylamış durumda.

Sendikalaşma hakkıyla ilgili 5. maddeye çekince koyan ülkeler sa-

dece Yunanistan ve Türkiye'dir. Toplu pazarlık ve grev hakkıyla ilgili 6. maddenin tümüne çekince koyan ülkeler: Andora, Yunanistan ve Türkiye'dir. 6. Maddenin sadece grev hakkını içeren 4. fıkrasına çekince koyan ülkeler: Avusturya, Lüksemburg ve Polonya'dır.

Türkiye ve Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Sosyal Şartı'nı 1961 yılında imzalayan ilk 16 ülke arasında Türkiye de yer almaktadır. Dönemin Çalışma Bakanı Cahit Talas, ASŞ'yi Türkiye adına imzalamıştır. Ancak 1961 yılında imzalanan ASŞ, 28 yıl sonra, 1989'da sendikal hak-

Tablo 2: Sendikal Hakları Onaylayan ve Çekince Koyan Ülkeler

Madde	Onaylayanlar Ülkeler	Tümüne Çekince Koyanlar	Kısmen Çekince Koyanlar (6. Madde 4. Fıkra)
Sendikalaşma Hakkı (5. Madde)	Arnavutluk, Andora, Ermenistan, Azerbaycan, Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs, Estonya, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İtalya, Litvanya, Moldova, Norveç, Portekiz, Romanya, Slovenya, İsveç, Avusturya, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Almanya, Macaristan, İzlanda, Latviya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Polonya, Slovakya, İspanya, İngiltere	Yunanistan, Türkiye	
Toplu pazarlık hakkı (grev dahil) (6. Madde)	Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs, Estonya, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İtalya, Litvanya, Moldova, Norveç, Portekiz, Romanya, Slovenya, İsveç, Avusturya, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Almanya, Macaristan, İzlanda, Latviya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Polonya, Slovakya, İspanya, İngiltere	Yunanistan, Türkiye, Andora	Avusturya, Lüksemburg, Polonya

Kaynak: www.coe.int (28 Mart 2005)

lar dahil pek çok maddesine çekince konarak onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.

1961 ASS'nin Türkiye tarafından çekince konan maddeleri şunlardır:

- adil çalışma şartları hakkı (m.2),
- güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları hakkı (m.3),
- adil ücret hakkı (m.4),
- sendika hakkı (m.5),
- toplu pazarlık hakkı (grev hakkı dahil) (m.6),
- çocukların ve gençlerin korunma hakkı (m.7),

- çalışan kadınların korunması (m.8),
- bedensel ya da zihinsel özür-lülerin mesleksi eğitimi hakkı ve mesleksi ve yeniden uyum hakkı (m.15)

59. hükümet 7 Şubat 2005 tarihinde Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın onaylanmasını öngören yasa tasarısını Meclise göndermiştir. Ancak sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev hakları yanında çok sayıda maddesine çekince koymuştur. Türkiye, ASS'nin sendikal haklarına çekince koyma tutumunu ısrarla sürdürmektedir.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı onaylama girişiminin

çekinceler yanında önemli bir eksiği daha vardır. Sendikalara ve sivil toplum örgütlerine toplu şikayet hakkı tanıyan ve denetimi etkinleştiren 1995 tarihli Toplu Şikayet Protokolü onaylanmamaktadır. Böylece Avrupa Sosyal Şartı'nın etkin denetimine olanak sağlanmamaktadır.

Avrupa Sosyal Şartları temel işçi haklarını güvence altına almakta ve tüm çalışanlara grevli toplu sözleşmeli sendikal haklar tanınmasını öngörmektedir. Hükümet Şart'ın bu hükümlerine çekince koyarak yasaklı sendikal düzeni ve grev yasaklarını sürdürmek istiyor.

Tablo 3: Gözden Geçirilmiş Sosyal Şart'a Konan Çekinceler

Çekince Konulan Madde	Çekince Kapsamı
Madde 2) Adil çalışma koşulları hakkı	1. Fıkra: Çalışma sürelerinin azaltılması 3. Fıkra: En az dört haftalık yıllık izin hakkı
Madde 4) Adil Ücret hakkı ücret hakkı	2. Fıkra: Kendilerine ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlayabilecek
Madde 5) Örgütlenme hakkı	Maddenin tümü
Madde 6) Toplu Pazarlık hakkı	Maddenin tümü
Madde 7) Çocukların ve gençlerin işte korunması	7. Fıkra: 18 yaş altında çalışanlara en az dört haftalık yıllık izin hakkı
Madde 22) Çalışma koşullarının ve çalışma ortamının düzenlenmesine ve iyileştirilmesine katılma hakkı	c ve d bentleri
Madde 23) Yaşlıların korunma hakkı	Maddenin tümü

Bu çerçevede, hükümetin AB uyum iddiaları sosyal haklar alanında boşlukta kalmaktadır. 2004 AB İlerleme Raporu, açıkça Türkiye'nin Gözden Geçirilmiş ASŞ'yi onaylamasını ve 1961 tarihli ASŞ'nin sendikalaşma ve toplu pazarlık hakkına ilişkin maddelerine konan çekincelerin kaldırmasını istemektedir. Gözden Geçirilmiş ASŞ'nin bu çekinceler sürdürülerek onaylanması AB uyum sürecine aykırı bir tutumdur.

Hükümet, var olan sendikal kısıtlamaları sürdürmek için Sosyal Şart'a şart koşuyor. Çünkü Anayasanın 90. maddesinde yapılan değişikliğe göre, onaylanan uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile iç hukukun çelişmesi durumunda, insan hakları sözleşmeleri esas alınacak. Sosyal Şart, kayıtsız şartsız onaylandığında kamu çalışanlarının ve işçilerin önündeki sendikal kısıtlamalar hükümsüz olacak.

Avrupa Birliği ve Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Sosyal Şartı (her ikisi de) AB tarafından referans belgeler olarak kabul edilmektedir. AB Anayasası Sosyal Şartlara atıf yaparak onlara Anayasal bir değer yüklemiştir. Topluluk antlaşmasının (Roma) 6. maddesi ile Birlik, kendini İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (IHAS) ile bağlı saymaktadır. Amsterdam Antlaşması ile değiştirilen topluluk antlaşmasının 136. maddesi ile Avrupa Sosyal Şartı'na açıkça atıfta bulunulmuştur.

Avrupa Birliği Antlaşması'nın Maastricht-1991 girişinde üye ülkelerin Avrupa Sosyal Şartı tarafından belirlenen hakları teyit ettikleri vurgulanmıştır. Avrupa Anayasası'nın ikinci bölümünü oluşturan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın önsözünde, Anayasanın İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi yanı sıra, Avrupa Sosyal Şartlarında yer alan hakları teyit ettiği belirtil-

mektedir. Böylece Sosyal Şart'lar AB açısından antlaşmasal bir nitelik ve güç kazanmaktadır. Öte yandan aday ülkelerin üyelikleri için ön şart niteliği taşıyan Kopenhag Kriterleri (1993) de açıkça Avrupa Konseyi Sözleşmelerine atıfta bulunulmaktadır.

Aday ülkelerle ilgili Komisyonun hazırladığı yıllık İlerleme Raporlarının ekinde çok sayıda insan hakları sözleşmesiyle birlikte Sosyal Şartların onay durumunu gösteren çizelgelere yer verilmektedir. 2002 İlerleme Raporunda, Türkiye'nin Avrupa Sosyal Şartını imzalar larken örgütlenme ve grev hakkına koyduğu çekinceleri kaldırmayıp devam ettirdiği ve gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı henüz onaylamadığı vurgulanmıştır. Aynı eleştiriler 2003 İlerleme Raporunda da tekrarlanmıştır. 2004 İlerleme Raporu da "Türkiye henüz Avrupa Sosyal Şartı'nın örgütlenme hakkı ile ilgili 5. maddesini ve grev

hakkını da içeren toplu pazarlık hakkıyla ilgili 6. maddesini ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı henüz onaylamadı" saptamasını yapmaktadır. İlerleme Raporları ASŞ'nin 5 ve 6. maddelerinin onaylanmasını uyum sürecinin bir gereği olarak görmektedir. Ancak hükümet Avrupa Birliği'nin bu değerlendirmelerine rağmen 5 ve 6. maddeleri onaylamamakta ısrar etmektedir.

Gözden Geçirilmiş ASŞ, bir yandan çağdaş sosyal hakların güvence altına alındığı çok önemli bir sözleşme olması nedeniyle, öte yandan AB uyum sürecinin bir parçası olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. TBMM, yurttaşlara çağdaş sosyal hakları çok görmemeli ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı kayıtsız şartsız, çekincesiz onaylamalıdır. Böyle bir onay ülkemizin demokratikleşme konusundaki kararlılığını gösterecek ve AB sürecinde eksik bırakılan sosyal boyutun tamamlanması yolunda önemli bir adım olacaktır. Aksi halde Gözden Geçirilmiş ASŞ'nin onaylanması eskinin tekrarı olacak ve kozmetik bir düzenlemenin ötesinde bir anlam taşımayacaktır.

NOTLAR

- 1 http://www.coe.int/T/e/Com/about_coe
- 2 Avrupa Konseyi-1949 (Council of Europe), AB Bakanlar Konseyi (Council of Ministers), AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi olarak da bilinen Avrupa Konseyi (European Council) sık sık birbirine karıştırılmaktadır. Avrupa Konseyi ve AB kurumsal olarak iki farklı örgüttür. Avrupa Konseyi (European Council) hükümetler arası bir nitelikte bir AB organı olup yılda iki kez yapılmaktadır.
- 3 Mesut Gülmez, Dünyada Memurlar ve Sendikal Haklar, Ankara, TODAIE, 1996, s. 191.
- 4 Gülmez (1996), s. 192.
- 5 Alpaslan Işıklı, "Sendika Hakkı ve Türkiye", Avrupa Sosyal Şartı ve Türkiye Kolokiyumu, Yayına Hazırlayan: Mesut Gülmez, TODAIE, Ankara, 1993, s. 107.
- 6 Avrupa Konseyi, Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehber, Çeviren: Bülent Çiçekli, Ankara, Seçkin, 2001, s. 135-136
- 7 Mesut Gülmez, Avrupa Birliğinde Sosyal Politika, Türkiye-AB Sendikal Koordinasyon Komitesi, Ankara, 2003, s. 174.
- 8 Avrupa Konseyi (2001), s. 138.
- 9 Başbakanlık tarafından TBMM'ne gönderilen Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın onaylanmasına ilişkin yasa tasarısında yer alan resmi çeviri. www.tbmm.gov.tr
- 10 1961 Sosyal Şartı'nın 6. maddesinin grev hakkıyla ilgili 4. fıkrasının resmi çevirisi şöyledir: "Menfaat uyuşmazlığı durumunda çalışanların ve çalıştıranların bir önceki toplu sözleşmelerden doğabilecek yükümlülükler saklı kalmak üzere grev hakkı dahil ortak hareket hakkını tanır". Oysa Gözden Geçirilmiş Sosyal

Şartın resmi çevirisinde "bir önceki toplu sözleşmelerden doğabilecek yükümlülükler saklı kalmak üzere" yerine "dahaha önce yapılan toplu sözleşmelerden doğabilecek yükümlülüklerle bağlı olmak koşuluyla" ifadesi tercih edilmiştir. Yeni ifade hak uyuşmazlıklarına bağlı grevlerin güvence altına alındığı izlenimini vermektedir. 1961 ve 1996 Sosyal Şartlarında grev hakkıyla ilgili düzenlemede her hangi bir değişiklik yapılmamış olup metnin İngilizcesi şöyledir: "the right of workers and employers to collective action in cases of conflicts of interest, including the right to strike, subject to obligations that might arise out of collective agreements previously entered into".

- 11 Gülmez (2003) s. 174.
- 12 Mesut Gülmez, "Toplu Pazarlık ve Grev Hakları ve Türkiye", Avrupa Sosyal Şartı ve Türkiye Kolokiyumu, Yayına Hazırlayan: Mesut Gülmez, TODAIE, Ankara, 1993, s.142-143.
- 13 Avrupa Konseyi (2001), s. 140.
- 14 Gülmez (2003), s. 176.
- 15 Klaus Fuchs, "Avrupa Sosyal Şartı: Günümüzdeki Durum ve Perspektifler", Avrupa Sosyal Şartı ve Türkiye Kolokiyumu, Yayına Hazırlayan: Mesut Gülmez, TODAIE, Ankara, 1993, s. 31
- 16 Mesut Gülmez, "Avrupa Sosyal Şartı Koruma Sistemi ve Türkiye", TÜRK-İŞ Yılı 99, Cilt 2, Ankara, 1999, s. 87-88.
- 17 Bağımsız Uzmanlar Komitesinin adı 1998'de Sosyal Haklar Avrupa Komitesi olarak değiştirildi.
- 18 Gülmez, 1999, s. 93.
- 19 Gülmez, 1999, s. 107-109.
- 20 Gülmez, 1999, s. 95.